

Околната среда в Европа – Състояние и перспективи 2020 г.

Резюме

Снимка на корицата: © Simon Hadleigh-Sparks, My City/EEA

Правна бележка

Съдържанието на настоящата публикация не отразява непременно официалното становище на Европейската комисия или на други институции на Европейския съюз. Европейската агенция по околна среда или други физически или юридически лица, действащи от името на Агенцията, не носят отговорност за използването на информацията, съдържаща се в настоящия доклад.

Бележка относно авторските права

© Европейска агенция по околна среда, 2019 г.

Възпроизвеждането е разрешено, при условие че е посочен източникът.

Повече информация за Европейския съюз е достъпна в интернет (<http://europa.eu>).

Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз, 2019 г.

ISBN 978-92-9480-132-6

doi: 10.2800/6200

Европейска агенция по околна среда

Kongens Nytorv 6

1050 Copenhagen K

Дания

Тел.: +45 33 36 71 00

Уебсайт: eea.europa.eu

Околната среда в Европа – Състояние и перспективи 2020 г. резюме

Най-голямото предизвикателство на този век

Настоящият доклад „Околната среда в Европа — състояние и перспективи 2020 г.“ излиза във важен момент. Изправени сме пред неотложни проблеми с устойчивостта, които изискват спешни системни решения. Това е недвусмисленото послание към авторите на политики в Европа и в целия свят. Най-голямото предизвикателство на настоящия век е как да постигнем развитие в световен мащаб, при което да има баланс между обществените, икономическите и екологичните аспекти.

Това е 6-ият доклад от поредицата „Околната среда в Европа — състояние и перспективи 2020 г.“, публикуван от Европейската агенция по околна среда (ЕАОС), като в настоящото издание за 2020 г. се установяват сериозни различия между състоянието на околната среда и съществуващите краткосрочни и дългосрочни цели на политиката на ЕС. Очакванията на гражданите да живеят в здравословна среда трябва да бъдат удовлетворени и това ще изисква подновяване на акцента върху изпълнението като основна задача на политиките на ЕС и на националните политики.

С оглед на това трябва не само да направим повече, но и да правим нещата по различен начин. През следващото десетилетие ще трябва да намерим доста по-различни отговори на световните екологични и климатични проблеми в сравнение с последните 40 години. Целта на настоящия доклад е да послужи за основа на дискусиите относно политиките на Европа до 2030 г., включително посоките, които да се следват до 2050 г. и след това.

Бъдещите политики трябва да се основават на съществуващите противодействия на екологичните и климатичните проблеми — *на достиженията на правото*,

и да отговарят на най-съвременните знания, което изисква коренно различни подходи както по отношение на това *какво* трябва да правим, така и по отношение на това *как* да го направим.

Неотложността на проблемите не е преувеличена. Само през последните 18 месеца бяха публикувани важни световни научни доклади от IPCC, IPBES, IRP и ЮНЕП⁽¹⁾, като всичките съдържат сходни послания: сегашните посоки на развитие са фундаментално неустойчиви; те са взаимосвързани с основните ни системи за производство и потребление; и вече е крайно време да бъдат предложени надеждни противодействия за промяна на тенденцията.

Призивът за преход към фундаментална устойчивост в основните системи, които формират облика на европейската икономика и съвременния социален живот — особено енергетика, мобилност, застрояване и продоволствени системи — не е нов. Такъв призив отправихме още в изданията на докладите за 2010 и 2015 г., а през последните години ЕС прокара това мислене във важни политически инициативи, например пакета за кръгова икономика и пакета за биоикономика, политиките в областта на климата и енергетиката за 2030 и 2050 г. и бъдещата програма за научни изследвания и иновации. Освен това инициативата на ЕС за устойчиви финанси е първата по рода си, в която се поставят сериозни въпроси относно ролята на финансовата система за стимулирането на необходимите промени.

Едно е обаче да се промени мисленето, а съвсем друго е да се извърши реална промяна. Сега акцентът трябва да бъде поставен върху разширяването, ускоряването, рационализирането и прилагането на големия брой вече съществуващи решения и иновации, както технологични, така

(1) Доклади на Междуправителствения комитет по изменение на климата (IPCC) относно глобалното затопляне с 1,5°C и изменението на климата и сушата; Доклад на Междуправителствената научно-политическа платформа за биологичното разнообразие и екосистемните услуги (IPBES) относно глобална оценка на биологичното разнообразие и екосистемните услуги; Доклад на Международната комисия по ресурсите (IRP) за перспективите пред световните ресурси; 6-ти доклад на Програмата за околна среда на ООН (ЮНЕП) относно перспективите пред околната среда.

и социални, като в същото време се стимулира допълнителна научноизследователска и развойна дейност, насърчават се поведенческите промени и най-важното, взема се под внимание мнението на гражданите и се ангажира тяхното участие.

Не можем да подценяваме социалното измерение. Призивите за справедлив преход, при който се отделя надлежна грижа и внимание на потенциалните губещи от нисковъглеродната икономика, са ясни и категорични. Неравномерното разпределение на разходите и ползите вследствие на системните промени вече се признава от авторите на политики, но са необходими задълбочено разбиране, участие на гражданите и ефективни ответни действия.

Не трябва да пренебрегваме и младите хора в Европа. Те изразяват своето мнение във все по-голяма степен, като изискват по-амбициозно противодействие на изменението на климата и влошаването на състоянието на околната среда. Ако не успеем да променим съществуващите тенденции в рамките на следващото десетилетие, техните опасения за бъдещето ще се окажат основателни.

Докладът за състоянието и перспективите пред околната среда за 2020 г. не дава всички отговори на тези сложни проблеми. В същото време той представлява най-

всеобхватната интегрирана оценка на ЕАОС към момента и е първият документ, в който стриктно се посочват системните проблеми в контекста на прехода към устойчивост, който ние, като общество, трябва да извършим. Докладът се основава на 25-годишен опит от работа с данни, анализи и политики на ЕС, като се използват познанията от уникалната ни мрежа от европейски държави членки — Eionet.

Не можем да предскажем бъдещето, но можем да го създадем. Убедени сме, че настоящият доклад представлява солиден и навременен източник на познание, който може да даде насока на дискусиите относно бъдещите политики на ЕС в областта на околната среда и климата и да помогне за формирането на ответните действия на Европа във връзка с Програмата на ООН до 2030 г. и Целите за устойчиво развитие (ЦУР). Европа трябва да застане начело на глобалния преход към здравословна околна среда в един справедлив и устойчив свят. Идеята за „Европейски зелен курс“, определена като основен приоритет в политическите насоки за следващата Европейска комисия за периода 2019—2024 г., има потенциала да осигури отлична рамка за действие, благоприятстваща свързани със системите мислене и иновации, които ще бъдат необходими за осъществяване на този преход и за създаване на бъдеще, с което всички да можем да се гордеем.

Ханс Брюнинкс

Изпълнителен директор, Европейска агенция
по околна среда

Докладът „Околната среда в Европа — състояние и перспективи 2020 г.“ накратко

През 2020 г. Европа е изправена пред предизвикателства във връзка с околната среда, които са безпрецедентни по своя мащаб и неотложност. Въпреки че политиките на ЕС за околната среда и климата донесоха значителни ползи през последните десетилетия, Европа е изправена пред трайни проблеми в области като загубата на биологично разнообразие, използването на ресурси, последиците от изменението на климата и свързаните с околната среда рискове за здравето и благосъстоянието. Световните водещи тенденции, например демографските изменения, засилват редица предизвикателства в областта на околната среда, а в същото време бързите промени в технологиите пораждат нови рискове и несигурност.

ЕС е отчел тези предизвикателства и се ангажира с набор от дългосрочни цели за устойчивост, чрез които „да живеем добре в пределите на нашата планета“. Постигането на тези цели няма да бъде възможно без бърза и коренна промяна в характера и намеренията, които Европа влага в своите ответни действия. Европа трябва да намери начини да трансформира основните обществени системи, които пораждат натиск върху околната среда и климата и оказват въздействие върху здравето, като преосмисли не само технологиите и производствените процеси, но и моделите на потребление и начините на живот. За осъществяването на системни промени ще бъдат необходими незабавни и съгласувани действия, ангажиращи различни области на политиките и участници от цялото общество.

През 2020 г. Европа е на критичен кръстопът. Европейските лидери разполагат с възможности да определят облика на бъдещото развитие, каквито техните наследници няма да имат. Затова предстоящото десетилетие ще бъде от решаващо значение за възможностите на Европа през XXI в.

Това са накратко основните заключения в доклада „Околната среда в Европа - състояние и перспективи 2020 г.“ (SOER 2020). Докладът предоставя всеобхватна оценка на околната среда в Европа в подкрепа на ръководните органи

и за информация на обществеността. Като всички доклади на ЕАОС, той се основава на работата на Европейската мрежа за информация и наблюдение на околната среда (Eionet) – партньорство между ЕАОС и нейните 33 държави-членки и шест сътруднически държави.

За да се разберат състоянието, тенденциите и перспективите пред европейската околна среда е необходим интегриран подход, отчитащ комплексните фактори и последици от промените в околната среда. Докладът „Околната среда в Европа — състояние и перспективи 2020 г.“ осигурява точно това, като представя глобалния контекст, който формира развитието на Европа (част 1), европейските екологични и секторни тенденции и перспективи (част 2) и факторите, които ограничават или дават възможност за осъществяване на преобразуваща промяна (част 3). В част 4 докладът завършва с разсъждения относно начина, по който Европа може да промени посоката си на развитие и да постигне устойчиво бъдеще.

В доклада „Околната среда в Европа — състояние и перспективи 2020 г.“ са идентифицирани множество проблеми и пречки. Посочват се обаче и основания за надежда. Европейските граждани все по-често изразяват своето недоволство от слабостите в управлението на околната среда и климата. Познанията за системните предизвикателства и ответните действия нарастват и намират все по-широко отражение в политиките на ЕС. Едновременно с това последните години бяха белязани от бурно развитие на нови тенденции, особено в областта на новите технологии, бизнес моделите и обществените инициативи. Някои градове и региони са в авангарда на промените по отношение на амбициозност и изобретателност, като експериментират с различни начини на живот и работа и обменят идеи чрез мрежи.

Всички тези промени са важни, защото позволяват на правителствата да придадат ново измерение на целите, заложили в политиките, инвестициите и действията. Те помагат и за повишаване на осведомеността, като

насърчават гражданите да преосмислят поведението и начина си на живот. Европа трябва да се възползва от тези възможности, като употреби всички налични средства за постигането на преобразуваща промяна през следващото десетилетие.

Околната среда в Европа в променящ се глобален контекст

Проблемите с околната среда и устойчивостта, пред които Европа е изправена днес, се коренят в глобални промени, започнали преди десетилетия. През този период „голямото ускоряване“ на социалната и икономическата активност промени взаимоотношенията на човека с околната среда. От 1950 г. световното население се е утроило и достигна 7,5 млрд. души; броят на живеещите в градовете се е увеличил четири пъти, надхвърляйки 4 млрд. души; икономическото производство се е увеличило 12 пъти, съчетано със сходно увеличение на използването на азотни, фосфатни и калиеви торове; а потреблението на първична енергия се е увеличило пет пъти. В перспектива изглежда, че тези глобални промени ще продължат да увеличават натиска върху околната среда. Според прогнозите населението в света ще нарасне с почти една трета до 2050 г., достигайки 10 млрд. души. В световен мащаб използването на ресурсите може да се удвои до 2060 г., като търсенето на вода ще се увеличи с 55 % до 2050 г., а търсенето на енергия — с 30 % до 2040 г.

Голямото ускоряване несъмнено донесе големи ползи, като облекчи страданието и увеличи благосъстоянието в много части на света. Например делът на световното население, живеещо в крайна бедност, е намалял рязко — от 42 % през 1981 г. на по-малко от 10 % през 2015 г. Същите промени обаче са причина за повсеместни щети на екосистемите. В световен мащаб в около 75 % от сухоземната и в 40 % от морската среда вече има сериозни изменения. Земята е подложена на изключително бърза загуба на биологично разнообразие и в момента са застрашени от изчезване повече видове, отколкото когато и да било в човешката история. На практика има доказателства, че тече шесто масово изчезване на биологично разнообразие.

Много от промените в световната климатична система, които се наблюдават от 1950 г., също нямат прецедент от десетилетия и хилядолетия. До голяма степен те се дължат на емисиите на парникови газове в резултат на човешките дейности, например изгарянето на изкопаеми горива, селското стопанство и обезлесяването.

Както пряко, така и непряко този натиск върху околната среда нанася огромни вреди на здравето и благосъстоянието на човека. Заболеваемостта и преждевременната смърт в

световен мащаб, свързани със замърсяването на околната среда, вече са три пъти по-големи от тежестта, причинена от СПИН, туберкулоза и малария, взети заедно. Продължаването на „голямото ускоряване“ би могло да създаде дори още по-сериозни заплахи, ако натискът предизвика сриване на такива екосистеми като Арктика, кораловите рифове и амазонската гора. Внезапни и необратими промени от този вид биха могли да подкопаят сериозно способността на природата да извършва основните си функции, например снабдяване с храна и ресурси, поддържане на чисти води и плодородни почви и осигуряване на буфер срещу природни бедствия.

Като новатор в индустриализацията Европа изигра ключова роля за формирането на тези глобални промени. Днес тя продължава да потребява повече ресурси и да има по-голям принос за влошаването на състоянието на околната среда в сравнение с много други региони по света. За да задоволи тези високи равнища на потребление, Европа зависи от ресурси, извлечени или използвани в други части на света, например вода, земя, биомаса и други материали. В резултат на това много от въздействията върху околната среда, които се свързват с европейското производство и потребление, настъпват извън Европа.

Взети заедно, тези реалности увеличават мащабния проблем за Европа и другите региони по света. Настоящите посоки на обществено и икономическо развитие унищожават екосистемите, които поддържат съществуването на човечеството. Преминаването към устойчиви пътища на развитие ще изисква бързо и широкомащабно намаляване на натиска върху околната среда, което далеч надхвърля постигнатото до момента.

Околната среда в Европа през 2020 г.

След като бяха изяснени естеството и мащабът на глобалните екологични и климатични проблеми, политиките претърпяха развитие. Рамката на европейската политика в областта на околната среда — достиженията на правото в областта на околната среда — във все по-голяма степен се определя от амбициозни дългосрочни визии и цели. Всеобщата визия за околната среда и обществото на Европа е изложена в Седмата програма за действие за околната среда (7-ата ПДОС), в която се предвижда, че през 2050 г.:

„Живеем добре в екологичните предели на планетата. Благоденствието ни и доброто състояние на околната среда се дължат на иновативна, кръгова икономика, в която нищо не се пилее, природните ресурси се управляват устойчиво и биологичното разнообразие се опазва, цени и възстановява по начини, които

повишават устойчивостта на нашето общество. При нас нисковъглеродният растеж от дълго време не зависи от използването на ресурси, като така се създава модел за безопасно и устойчиво общество в световен мащаб.“

Политиките на ЕС в областта на околната среда се ръководят от три тематични приоритета на политиката в 7-ата ПДОС: 1) опазване, съхранение и увеличаване на природния капитал на ЕС; 2) превръщане на ЕС в екологична и конкурентоспособна нисковъглеродна икономика с ефективно използване на ресурсите; и 3) закрила на гражданите на Съюза от траен натиск върху околната среда и насърчаване на здравето и благосъстоянието. През последните години ЕС прие също редица стратегически рамкови политики, в които се поставя акцент върху трансформирането на икономиката на ЕС и определени системи (напр. енергетика, мобилност) по начини, които осигуряват благополучие и справедливост, като същевременно защитават екосистемите. Целите за устойчиво развитие на Организацията на обединените нации (ООН) допълват тези рамки, като предлагат модел на трансформация, в който се отчита взаимозависимостта на социалните, икономическите и екологичните цели.

Предвид дългосрочната визия и допълнителните цели на политиката на Европа е очевидно, че тя не постига достатъчен напредък в справянето с екологичните проблеми. Посланията от направените в доклада „Околната среда в Европа — състояние и перспективи 2020 г.“ оценки на последните тенденции и перспективи са ясни: политиките са били по-ефективни за намаляване на натиска върху околната среда, отколкото за опазване на биологичното разнообразие и екосистемите, и за защита на здравето и благосъстоянието на хората. Въпреки успехите в управлението на околната среда в Европа трайните проблеми си остават и перспективите за околната среда в Европа през следващите десетилетия са обезпокоителни (таблица ES.1).

Ясно е, че природният капитал все още не се опазва, съхранява и увеличава в съответствие с амбициите на 7-ата ПДОС. С благоприятен природозащитен статус са малка част от защитените видове (23 %) и местообитания (16 %), а Европа не се придвижва по план към постигането на общата си цел за прекратяване на загубата на биологично разнообразие до 2020 г. Европа е постигнала целите си за определяне на сухоземни и морски защитени зони и някои видове са се възстановили, но повечето други цели вероятно няма да бъдат изпълнени.

Мерките на политиката, насочени към природния капитал, са донесли ползи в някои области, но продължават да съществуват много проблеми, а някои от тях се влошават. Например намаляването на замърсяването е подобрило

качеството на водата, но ЕС е далеч от постигането на добро екологично състояние за всички водни обекти до 2020 г. Управлението на земята се е подобрило, но фрагментирането на ландшафта продължава да се увеличава, като нанася вреди на местообитанията и биологичното разнообразие. Замърсяването на въздуха продължава да оказва въздействие върху биологичното разнообразие и екосистемите, а 62 % от екосистемната площ в Европа са изложени на прекомерни нива на азот, което води до еутрофикация. Очаква се въздействията от изменението на климата върху биологичното разнообразие и екосистемите да се засилват. В същото време дейности като селското стопанство, рибарството, транспортът, промишлеността и производството на енергия продължават да водят до загуба на биологично разнообразие, добив на ресурси и вредни емисии.

Европа постигна по-голям напредък в областта на ефективното използване на ресурсите и кръговата икономика. Потреблението на материали е намаляло и ефективното използване на ресурсите се е подобрило с увеличаването на брутния вътрешен продукт. Между 1990 и 2017 г. емисиите на парникови газове са намалели с 22 % благодарение на политическите мерки и икономически фактори. Делът на възобновяемите енергийни източници в крайното енергийно потребление бележи стабилно нарастване, достигайки 17,5 % през 2017 г. Енергийната ефективност се е подобрила, а крайното енергийно потребление е намаляло приблизително до равнището от 1990 г. Емисиите на замърсители както на въздуха, така и на водата са намалели, като същевременно общото водочерпене в ЕС е намаляло с 19 % между 1990 и 2015 г.

По-скорошните тенденции обаче не са толкова положителни. Например крайното енергийно търсене на практика се е увеличило от 2014 г. и ако това продължава, целта на ЕС за 2020 г. за енергийна ефективност може да не бъде постигната. Вредните емисии от транспорта и селското стопанство също са се увеличили, а производството и потреблението на опасни химикали са останали стабилни. Прогнозите за периода до 2030 г. показват, че настоящият темп на напредък няма да бъде достатъчен за постигане на целите в областта на климата и енергетиката за 2030 и 2050 г. Освен това преодоляването на натиска от страна на икономическите сектори върху околната среда чрез интегриране на екологичните проблеми не е успешно, както се вижда от продължаващото въздействие на селското стопанство върху биологичното разнообразие и замърсяването на въздуха, водата и почвата.

Европа постигна известен успех в защитата на европейските граждани от свързаните с околната среда рискове за здравето и благосъстоянието. Например питейната вода и

(Таблица ES.1) Обобщение на тенденциите в миналото, прогнозите и перспективите за постигане на целите на политиката

Теми	Минали тенденции и прогнози		Перспективи за постигане на целите на политиката		
	Тенденции в миналото (10—15 години)	Прогнози до 2030 г.	2020	2030	2050
Опазване, съхраняване и укрепване на природния капитал					
Сухоzemни защитени зони					
Морски защитени зони					
Защитени видове и местообитания в ЕС					
Най-разпространени видове (птици и пеперуди)					
Екосистемни условия и услуги					
Водни екосистеми и влажни зони					
Хидроморфологичен натиск					
Състояние на морските екосистеми и биологично разнообразие					
Натиск и въздействия върху морските екосистеми					
Урбанизация и земеползване от селското стопанство и лесовъдство					
Състояние на почвите					
Замърсяване на въздуха и въздействия върху екосистемите					
Химическо замърсяване и въздействия върху екосистемите					
Изменение на климата и въздействия върху екосистемите					
Ресурсно ефективна, кръгова и нисковъглеродна икономика					
Ефективно използване на материалните ресурси					
Кръгово използване на материалите					
Генериране на отпадъци					
Управление на отпадъците					
Емисии на парникови газове и усилия за смекчаване на последиците					
Енергийна ефективност					
Възобновяеми енергийни източници					
Емисии на замърсители на въздуха					
Замърсяващи емисии от промишлеността					
Чисти промишлени технологии и процеси					
Емисии на химикали					
Водочерпене и натискът от него върху повърхностните и подпочвените води					
Устойчиво използване на моретата					
Защита от свързаните с околната среда рискове за здравето и благосъстоянието					
Концентрация на замърсителите на въздуха					
Въздействия от замърсяване на въздуха върху здравето на човека					
Излагане на населението на шум в околната среда и въздействия върху здравето на човека					
Опазване на тихите зони					
Натиск върху водите в резултат на замърсяването и връзка със здравето на човека					
Химическо замърсяване и рискове за здравето и благосъстоянието на хората					
Рискове за обществото от изменението на климата					
Стратегии и планове за приспособяване към изменението на климата					
Индикативна оценка на тенденциите в миналото (10—15 години) и прогноза до 2030 г.			Индикативна оценка на перспективите за изпълнение на избрани цели на политиката		
	Тенденциите/промените към подобрение преобладават		Година	До голяма степен по план	
	Тенденциите/промените представят нееднородна картина		Година	Отчасти по план	
	Тенденциите/промените към влошаване преобладават		Година	До голяма степен не по план	

Забележка: Годината за целите не указва точната година за постигане на съответната цел, а времева рамка.

водите за къпане като цяло са с високо качество навсякъде в Европа. В някои области обаче продължава да има трайни проблеми и прогнозите са тревожни. Някои устойчиви и т.нар. „подвижни“ химикали например устояват дори на усъвършенстваните системи за пречистване на питейната вода. Аналогично, въпреки че емисиите на замърсители на въздуха като цяло са намалели, почти 20 % от градското население на ЕС живеят в райони, където концентрациите на замърсители на въздуха надвишават поне един стандарт на ЕС за чистотата на въздуха. Всяка година излагането на фини прахови частици причинява около 400 000 случая на преждевременна смърт в Европа, като държавите в Централна и Източна Европа са особено засегнати.

Здравето и благосъстоянието на хората продължават да бъдат засегнати от шума, опасните химикали и изменението на климата. Ускоряването на изменението на климата има вероятност да доведе до увеличени рискове, особено за уязвимите групи. Въздействията могат да възникнат от горещини, горски пожари, наводнения и променящи се модели в разпространението на заразни болести. Освен това свързаните с околната среда рискове за здравето не засягат всички хора по един и същ начин и в Европа има ясно изразени местни и регионални различия по отношение на социалната уязвимост и излагането на свързани с околната среда опасности за здравето. Като цяло перспективите за намаляване на свързаните с околната среда рискове за здравето и благосъстоянието са неясни. Системните рискове за здравето имат сложен характер и в познанията за тях има значителни пропуски и неясноти.

Разбиране и справяне със системните предизвикателства

Устойчивостта на основните екологични проблеми може да се обясни с различни взаимосвързани фактори. Първо, натискът върху околната среда продължава да е значителен въпреки постигнатия напредък за намаляването му. Също така се забавя темпът на напредък в някои важни области, например емисиите на парникови газове, промишлените емисии, генерирането на отпадъци, енергийната ефективност и делът на енергията от възобновяеми източници. Това означава, че не бива да се ограничаваме с постепенни подобрения на ефективността, а трябва да се засили прилагането на политиките в областта на околната среда, за да може да се реализира пълният им потенциал.

Сложността на системите на околната среда може да означава също, че има значителен интервал между момента на намаляване на натиска върху тях и момента на отчитане на подобрения в природния капитал, здравето и благосъстоянието на хората. Екологичните последици,

например загуба на биологично разнообразие, често се определят от разнообразни фактори, което означава, че ефективността на мерките на политиката и усилията на местното управление могат да бъдат неутрализирани от външни фактори. Това включва глобални промени като нарастването на населението, икономическото производство и използването на ресурсите, като всеки от тези фактори оказва влияние на ситуацията в Европа. В перспектива възникват и опасения относно движещите фактори на промените, например технологичните и геополитическите промени, последиците от които са неясни.

Може би най-важният фактор, който лежи в основата на трайните проблеми с околната среда и устойчивостта в Европа, е, че те са неразривно свързани с икономическите дейности и начина на живот, по-специално с обществените системи, осигуряващи на европейските граждани продукти от първа необходимост като храна, енергия и мобилност. В резултат използването на ресурсите и замърсяването от страна на обществото са обвързани по сложни начини с работните места и доходите по цялата верига за създаване на стойност; с големите инвестиции в инфраструктура, машини, умения и знания; с поведението и начина на живот; и с публичните политики и институции.

Множеството взаимовръзки в рамките на обществените системи и между тях означават, че често пречатствата пред постигането на бързи и дълбоки промени, необходими за осъществяване на дългосрочните цели на Европа за устойчивост, са значителни. Например:

- системите за производство и потребление се характеризират със зависимости от влияещи в миналото фактори, което е свързано с това, че системните елементи — технологии, инфраструктури, знания и т.н. — често са се развивали паралелно в продължение на десетилетия. Това означава, че радикалната промяна на тези системи има вероятност да доведе до смущения в инвестициите, работните места, поведението и ценностите, предизвиквайки съпротива от засегнатите отрасли, региони или потребители;
- взаимовръзките и взаимодействията в рамките на системите означават, че промените често предизвикват непредвидени резултати или изненади. Например технологично обусловените ползи могат да бъдат подкопани от промени в начина на живот, отчасти поради „ефекта на бумеранга“, когато подобренията на ефективността водят до икономии на разходи, които се губят поради увеличено потребление;
- системите за производство и потребление също са обвързани пряко и непряко, например като разчитат на

обща база от природен капитал за осигуряване на ресурси и поемане на отпадъците и емисиите. Тази връзка между ресурсите означава, че разрешаването на проблемите в една област може да доведе до неволни щети на друго място, например обезлесяване и повишаване на цените на храните поради производството на биогорива.

Системният характер на екологичните проблеми на Европа обяснява ограниченията на възприетите управленски подходи в областта на околната среда при извършване на необходимите промени. Въпреки че са отбелязани признаци на напредък в продоволствената и енергийната система и в системата за мобилност, въздействията върху околната среда остават високи и настоящите тенденции не са в съответствие с дългосрочните цели в областта на околната среда и устойчивостта.

Все по-голям брой научни изследвания и все повече практики дават идеи как може да се постигне фундаментална промяна на системата. Този преход е дългосрочен процес, който зависи изключително от появата и разпространението на различни форми на иновации, задействащи алтернативни начини на мислене и живот — нови социални практики, технологии, бизнес модели, природосъобразни решения и т.н. Невъзможно е да се знае предварително точно какви иновации ще се появят, дали или как те ще станат част от начина на живот и как ще повлияят върху резултатите за устойчивостта. Затова преходът е свързан с множество неясноти, конфликти и компромисни решения.

Такова разбиране за промяната на системата има важни последици за управлението. На първо място, възприетата роля на правителството да действа като „пилот“ със знания и инструментите, насочващи обществото към устойчивост, се измества от ролята на фактор, даващ възможност за иновации и трансформации за цялото общество. Планирането „от горе надолу“ все още играе определена роля в дадени ситуации. Правителствата обаче трябва да намерят начини да засилят правомощията на гражданите, общностите и предприятията.

Затова е необходимо всички области на политиката и равнища на управление да дадат принос за постигането на общите цели. Инструментите на политиката за околната среда продължават да са от съществено значение. Но за да се даде възможност за промяна на системата, ще е необходима много по-широка комбинация от политики за насърчаване на иновациите и експериментирането, за осигуряване на възможност за разпространение на нови идеи и подходи и за гарантиране, че структурните икономически промени ще доведат до благоприятни и справедливи резултати. Сложността и несигурността на преходните процеси означават, че правителствата ще трябва да намерят и

начини да координират и насочват действията в цялото общество към постигане на дългосрочните цели за устойчиво развитие, както и да управляват рисковете и непредвидените последици, които неизбежно съпътстват промяната на системата.

Каква посока ще поеме Европа в бъдеще?

Взети заедно, анализите от 1—3 част подчертават устойчивостта, мащабите и неотложността на проблемите, пред които е изправена Европа. Постигането на визията за устойчивост на ЕС до 2050 г. все още е възможно, но това ще изисква промяна в естеството и намеренията на действията. Това означава както укрепване на възприетите инструменти на политиката, така и надграждането им с иновативни подходи към управлението. Въз основа на информацията от целия доклад в част 4 се посочват различни важни области, в които са необходими действия, за да се осигури възможност за осъществяване на прехода.

Засилване на прилагането, интегрирането и съгласуваността на политиките: Пълното прилагане на съществуващите политики би помогнало значително на Европа да постигне целите си в областта на околната среда до 2030 г. Затова ще са необходими увеличено финансиране и изграждане на капацитет; ангажиране на бизнеса и гражданите; по-добро координиране на местните, регионалните и националните органи; и мощна база от знания. Освен прилагане на политиките Европа трябва да отстрани пропуските и слабостите в тях, например във връзка със земята, почвите и химикалите. Важно е и по-доброто интегриране на целите в областта на околната среда в секторните политики, както и повишаването на съгласуваността на политиките.

Разработване на по-системни, дългосрочни рамки на политики и обвързващи цели: Нарастващият набор от стратегически политики, насочени към основни системи (напр. енергетиката и мобилността) и насърчаването на прехода към нисковъглеродна и кръгова икономика са важни инструменти за стимулиране и направляване на съгласувани действия в цялото общество. От друга страна, обхватът на дългосрочните рамки на политиките трябва да бъде разширен и да включва други важни системи и проблеми, например храните, химикалите и земеползването. Необходими са също сравними междусекторни стратегии на други равнища на управление, включително на равнище държави, региони и градове. Ангажирането на заинтересованите страни в разработването на визии и пътища за трансформиране е важно, за да бъдат отразени различните реалности в Европа и да се увеличат максимално екологичните, социалните и икономически съпътстващите ползи.

Водеща роля в международните действия за

устойчивост: Европа не може да постигне целите си за устойчивост в изолация. Световните проблеми в областта на околната среда и устойчивостта изискват ответни действия в световен мащаб. ЕС има значително дипломатическо и икономическо влияние, което може да бъде използвано, за да се насърчи приемането на амбициозни споразумения в области като биологичното разнообразие и използването на ресурсите. Цялостното изпълнение на Програмата на ООН до 2030 г. за устойчиво развитие в Европа и активната подкрепа за изпълнението в другите региони ще бъдат от важно значение, ако Европа иска да е световен лидер в постигането на прехода към устойчивост. Прилагането на целите за устойчиво развитие като обща рамка за разработване на политики през следващите 10 години би могло да послужи като важна стъпка към осъществяването на визията за Европа до 2050 г.

Насърчаване на иновациите в цялото общество:

Смяната на посоката на развитие ще зависи изключително от появата и разпространението на различни форми на иновации, които задействат алтернативни начини на мислене и живот. Вече има наченки на такава промяна. Все повече и повече предприятия, предприемачи, изследователи, градски администрации и местни общности експериментират с различни начини на производство и потребление. Същевременно на практика иновациите често срещат сериозни пречки. Затова държавните политики и институции имат жизненоважна роля за осигуряване на възможност за промяна на системата. Политиките в областта на околната среда продължават да са от значение, но системните иновации изискват съгласуван принос от различни области на политиката — от научни изследвания, иновации, секторни и промишлените политики до образование, благосъстояние, търговия и заетост.

Разширяване на инвестициите и преориентиране на финансирането:

Въпреки че постигането на преход към устойчивост ще изисква значителни инвестиции, европейските граждани ще спечелят много — както от предотвратените щети за природата и обществото, така и от създадените икономически и обществени възможности. Правителствата трябва да се възползват в пълна степен от обществените ресурси, за да подкрепят провеждането на експерименти, да инвестират в иновации и природосъобразни решения, да възлагат договори за обществени поръчки по устойчив начин и да оказват подкрепа на засегнатите сектори и региони. Те имат важна роля и за мобилизирането и насочването на средства от частния сектор, като формират решенията за инвестиции и потребление и ангажират финансовия сектор за устойчиво инвестиране чрез изпълнение и надграждане на плана за действие на ЕС за устойчиво финансиране.

Управление на рисковете и гарантиране на социално справедлив преход:

Успешното управление на прехода към устойчивост ще изисква обществата да признаят потенциалните рискове, възможности и компромиси и да измислят начини да ги управляват. Политиките играят важна роля за постигането на „справедлив преход“, например чрез оказване на подкрепа на предприятията и работниците в промишлените отрасли, застрашени от постепенно спиране, чрез преквалификация, субсидии, техническа помощ или инвестиции, които да помагат на отрицателно засегнатите региони. Ранното установяване на възникващите рискове и възможности, свързани с технологичните и обществените промени, трябва да бъде съчетано с адаптивни подходи, основаващи се на провеждането на експерименти, мониторинг и учене.

Обвързване на знанията с действия:

За постигането на преход към устойчивост ще са необходими разнообразни нови знания, опиращи се на множество дисциплини и методи за генериране на знания. Това включва информация за системите, които упражняват натиск върху околната среда, за пътищата към устойчивост, за надеждните инициативи и за пречките пред промяната. Методите за прогнозиране са важен начин за ангажиране на хората в процесите на участие с цел проучване на възможните бъдещи развития, резултати и рискове или възможности. Генерирането, обменът и използването на съответната информация в пълна степен може да изисква промени в системата от знания, свързвайки науката с политиката и действията, включително развитието на нови умения и институционални структури.

Следващите 10 години

Постигането на целите на Програмата до 2030 г. за устойчиво развитие и Парижкото споразумение ще изисква спешни действия във всяка от тези области през следващите 10 години. Трябва да е ясно, че Европа няма да постигне визията си за устойчивост „да живеем добре в пределите на нашата планета“, ако просто насърчава икономическия растеж и се стреми да управлява вредните странични ефекти чрез екологична и социална политика. Вместо това устойчивостта трябва да се превърне във водещия принцип за провеждането на амбициозни и съгласувани политики и действия в цялото общество. За да се осигури възможност за трансформираща промяна, е необходимо всички области и равнища на управление да работят заедно и да мобилизират усилията, творчеството и силата на гражданите, предприятията и общностите. През 2020 г. Европа има уникалната възможност да застане начело на действията в световен мащаб за преодоляване на проблемите с устойчивостта. Трябва да се действа сега.

3a SOER

Европейската агенция по околна среда (ЕАОС) е агенция на ЕС, създадена съгласно Регламент (ЕИО) № 1210/90 на Съвета. С регламента се създава също Европейската мрежа за информация и наблюдение на околната среда (Eionet) като партньорска мрежа от 33 държави членки⁽²⁾ и шест сътруднически държави⁽³⁾. Мандатът на ЕАОС е да работи с Eionet за предоставяне на знания с оглед на това заинтересованите страни в институциите на ЕС и държавите от Eionet да вземат информирани решения за подобряване на околната среда в Европа и за преминаване към устойчивост.

Като част от този мандат една от главните задачи на ЕАОС е да публикува доклад за състоянието, тенденциите и перспективите пред околната среда на всеки 5 години. Такива доклади се изготвят от 1995 г. и в тях се прави оценка на състоянието и перспективите пред околната среда в Европа и се предоставя информация за изпълнението и разработването на политиките на ЕС. Методът е наблюдение на тенденциите в миналото, напредъка по отношение на приетите бъдещи цели и възможностите за политиката на ЕС да допринесе за постигането на дългосрочните цели.

Подобно на предишните издания, докладът „Околната среда в Европа — състояние и перспективи 2020 г.“ (SOER 2020) предоставя подходящи, надеждни и сравними знания и се основава на много източници, които са на разположение на ЕАОС и Eionet. Разработването на доклада беше ръководено от широкото признание, че проблемите на околната среда са тясно свързани с повечето аспекти на обществото, което оказва влияние върху цялостната перспектива за постигане на устойчивост и предполага, че заинтересованите лица се нуждаят от нов тип знания в подкрепа на действията си.

Докладът „Околната среда в Европа — състояние и перспективи 2020 г.“ се основава на заключенията от предишния такъв доклад, публикуван през март 2015 г.

Докладът „Околната среда в Европа — състояние и перспективи 2020 г.“ показва, че макар и изпълнението на политиката на ЕС да е довело до значителни ползи за европейската околна среда и за благосъстоянието на хората, Европа е изправена пред значителни трудности да разреши трайните екологични проблеми, които са в сложни взаимодействия със системите за производство и потребление. В доклада за 2015 г. се настоява за извършване на фундаментален преход в системите за производство и потребление, които предизвикват влошаване на състоянието на околната среда, включително продоволствената и енергийната система и системата за мобилност.

Докладът за 2020 г. се появява в момент, в който обществото е изправено пред проблема с невярната информация и фалшивите новини. В доклада се полагат всички усилия да се признае тази реалност, като се осигурява прозрачност чрез изчерпателно позоваване на научни резултати и усъвършенстван подход за оценяване и съобщаване на информация за аспектите, свързани с качеството и несигурността и с пропуските в знанията. Докладът беше също предмет на задълбочена партньорска проверка от страна на Eionet, Европейската комисия, Научния комитет на ЕАОС и международни експерти.

Информацията на национално равнище предоставя данни за целите на изпълнението на политиките и подпомага подобря обмен на нови разработки и подходи. Като признава трудностите поради нарастващата сложност на познанията, докладът предлага последователни обобщени оценки в рамките на тематични оценки. На последно място, в доклада се разглежда системният характер на днешните екологични проблеми, включително горепосочените системи за производство и потребление, и се дават идеи как Европа може да отговори на днешните безпрецедентни проблеми, свързани с околната среда, климата и устойчивостта.

⁽²⁾ 28-те държави — членки на ЕС, заедно с Исландия, Лихтенщайн, Норвегия, Швейцария и Турция.

⁽³⁾ Албания, Босна и Херцеговина, Черна гора, Северна Македония, Сърбия и Косово (съгласно Резолюция 1244/99 на Съвета за сигурност на ООН и в съответствие със становището на Международния съд относно обявяването на независимост от страна на Косово).

Европейска агенция по околна среда

**Околната среда в Европа
Състояние и перспективи 2020 г.
Резюме**

2019 — 14 pp. — 210 x 297 cm

ISBN 978-92-9480-132-6

doi: 10.2800/6200

За контакт с представители на ЕС

Лично

В целия Европейския съюз съществуват стотици информационни центрове „Europe Direct“. Адресът на най-близкия до Вас център ще намерите на уебсайта https://europa.eu/european-union/contact_bg

По телефона или по електронна поща

Europe Direct е служба, която отговаря на въпроси за Европейския съюз. Можете да се свържете с тази служба:

- чрез безплатния телефонен номер 00 800 6 7 8 9 10 11 (някои оператори може да таксуват обаждането),
- или стационарен телефонен номер +32 22999696, или
- по електронна поща чрез формуляра на разположение на адрес https://europa.eu/european-union/contact_bg.

За да намерите информация за ЕС

Онлайн

Информация за Европейския съюз на всички официални езици на ЕС е на разположение на уебсайта Europa на адрес https://europa.eu/european-union/index_bg.

Публикации на ЕС

Можете да изтеглите или да поръчате безплатни и платени публикации на адрес <https://publications.europa.eu/bg/publications>. Редица безплатни публикации може да бъдат получени от службата Europe Direct или от Вашия местен информационен център (вж. https://europa.eu/european-union/contact_bg).

Право на ЕС и документи по темата

За достъп до правна информация от ЕС, включително цялото право на ЕС от 1952 г. насам на всички официални езици, посетете уебсайта EUR-Lex на адрес <http://eur-lex.europa.eu>.

Свободно достъпни данни от ЕС

Порталът на ЕС за свободно достъпни данни (<http://data.europa.eu/euodp/bg>) предоставя достъп до набори от данни от ЕС. Данните могат да бъдат изтеглени и използвани повторно безплатно, както за търговски, така и за нетърговски цели.

Европейска агенция по околна среда
Kongens Nytorv 6
1050 Copenhagen K
Дания

Тел.: +45 33 36 71 00
Уебсайт: eea.europa.eu
Във Facebook: www.facebook.com/European.Environment.Agency
В Twitter: @EUEnvironment
В LinkedIn: www.linkedin.com/company/european-environment-agency/
Запитвания: eea.europa.eu/enquiries
Абонирайте се, за да получавате известия от ЕАОС: <http://eea.europa.eu/sign-up>

TH-02-19-902-BG-N
doi: 10.2800/6200

Служба за публикации
на Европейския съюз